

Люди стали заручниками складної міжнародної ситуації, коли стосунки Німецької та Російської імперії набули відверто ворожого характеру.

В цей час успіхи колоністів привертають до себе увагу суспільства. Замкнутий спосіб життя, який вели німці, насторожував та відштовхував місцеве населення.

На початку ХХ ст. розпочинається новий етап боротьби з «німецьким засиллям». Переселенцям закидалося поширення ідеології пангерманізму, що особливо небезпечно було, на думку націоналістів, на території прикордонних губерній. Вони вбачали у переселенні німців на територію Російської імперії реалізацію плану *Drag nach Osten*. Громадська думка закидала їм нелояльність та мирне безкровне завоювання Росії [2]. Підкреслювалося, що у випадку збройного конфлікту з Німеччиною колоністи можуть перейти на бік ворога. Виникала загроза надійності тилу російської армії у випадку війни.

В кінці ХІХ ст. у періодичних виданнях з'являються публікації про шкідливість німецької колонізації, збагачення колоністів за рахунок місцевого населення. Таким чином в громадській думці формувався образ небезпечного ворога – Німецької імперії, яка діє через своїх шпигунів – російських німців.

Так, газета «Волинь» в 1892 р. писала: «За офіційними даними 5-6 років тому кількість колоністів у нас на Волині досягла 220 000, половина з яких була іноземними підданими. Однак й та половина, що була російськими підданими, була такою лише наполовину. Користуючись громадянським рівноправ'ям, вони гірше іноземців утискали місцеве населення» [6].

Обмеження прав та ворожість громадськості призвели до того, що німецькі колоністи в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. почали добровільно переселятися в південні райони Сибіру. Частина німецьких колоністів змушена була емігрувати за кордон. Відразу відзначимо, що наближення Першої світової війни спричинило примусове вивезення німців з прикордонних територій. В кінці ХІХ – на початку ХХ ст. ставлення до людей німецького походження змінюється. Це частково пояснюється нестабільною міжнародною ситуацією та досить складним внутрішнім становищем Російської імперії. Особливою складністю та неоднозначністю відзначалося становище волинських німців. Вони привертати до себе особливо пильну увагу як можливі шпигуни та зрадники через те, що жили на території прикордонної губернії.

Отже, ситуація, що склалася у кінці ХІХ – на початку ХХ ст. призвела до погіршення життя німецьких колоністів, які стали заручниками зовнішньої політики двох великих імперій – Російської та Німецької. Російські німці починають сприйматися як зрадники та хижакі, що захопили чужу власність та користуються нею. Суспільна думка негативно оцінювала їх вплив на становище імперії. Слово «засилля» стало на той період однією з основних характеристик німецького населення в Російській імперії. Прикордонний статус Волинської губернії загострював національне питання на цій території. Німці, які активно почали сюди переселятися лише у кінці ХІХ ст., відразу вороже були сприйняті національно налаштованою частиною російського суспільства. Населення потрапило під вплив пропаганди ідеї «німецького засилля», яка сформувала образ ворога з німецьких колоністів, які ніби то обмежували економічні та соціальні права корінних підданих імперії. Внаслідок цих дій розпочинаються утиски колоністів та обмеження їх прав. Проявом цього були антинімецькі публікації у періодичних виданнях, примусове переселення в східні райони імперії, заборона на державному рівні мати у власності землю, обмеження прав використання національної мови у сфері освіти та культури.

Джерела та література

1. Герман А. История немцев России: учебное пособие / А. Герман, Т. Иларионова, И. Плева. – М.:МСНК-пресс, 2015. – 542 с.
2. Котов Б. Положение намцев в земледельческих колониях юга России в оценке российской/[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/polozhenie-nemtsev-v-zemledelcheskih-koloniayah-yuga-rossii-v-otsenke-rossiyskoj-pressy>
3. Надольська В. Німці на Волині: етапи розвитку діаспори і сучасне національно-культурне відродження /В. Надольська // Етнічна історія народів Європи : зб. наук. праць. Вип. 16 : Німці в етнокультурному просторі України / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка ; редкол.: А. Г. Слюсаренко [та ін.]. - К. : УНІСЕРВ, 2004. - С. 114-119.
4. Немцы в истории России: Документы высших органов власти и военного командования. 1652- 1917./ сост. В. Дизендорф – М.:МФД Материк, 2006. – 784 с.
5. Прищепа О. Міста Волині у другій половині ХІХ початку ХХ ст./ О. Прищепа. – Рівне: ППДМ, 2014. – 287 с.
6. Риве З.Э. Российские волинские немцы до 1914 г./ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://library.ikz.ru/georg-steller/aus-sibirien-2013-2006/Rive-Z.E.-Rossiiskie-volynskie-nemcy-do-1914-g>

УДК 277.4(091)(477.81)

Ліна Бородинська

СТАНОВЛЕННЯ СПІЛЬНОТИ ЄВАНГЕЛЬСЬКИХ ХРИСТИЯН У РІВНОМУ (1916 – 1939 РР.)

У статті на основі низки документів та тогочасної періодики висвітлено етап становлення громади євангельських християн у м. Рівному, яка почала свій історичний розвиток 1916 р., духовно і організаційно формувалася у міжвоєнному двадцятилітті, стала одним із потужних осередків євангельських християн у міжвоєнній Польщі.

Ключові слова: євангельські християни, міжвоєнна Польща, релігійна спільнота.

В статті на основі ряду документів і тогочасної періодики освічено етап становлення общини євангельських християн в г. Ровно, которая начала свое историческое развитие 1916 г., духовно и организационно формировалась в межвоенного двадцатилетия, стала одним из мощных центров євангельських християн в межвоенной Польше.

Ключевые слова: євангельские християне, міжвоєнна Польща, релігійне сообщество.

In the article the formation period of evangelical Christian's community in Rivne based on the variety of documents and periodicals of that time is highlighted, which started its historical development in 1916 and had been forming spiritually and organizationally for twenty years between the two world wars period, and became one of the powerful communities of evangelical Christians in the interwar period in Poland.

The community of evangelical Christians in Rivne appeared in the difficult and complicated historical period – during the First World War followed by the Ukrainian revolution. Public vicissitudes made people to seek peace and confidence and became one of the main reasons for the rapid numerical growth of evangelical community, which was founded in 1916. During the twenty years of the interwar period, the path of the community came from the faith recognition formation and recognition of public authorities to consolidation as the center of evangelical community not only in Volyn region, but throughout Poland. Church internal activities were aimed at providing spiritual and social needs of evangelical Christians in Rivne. The Sunday school was founded in the community, the Bible and choirmasters courses were held regularly and the conferences for the church ministers also. The youth and women's groups provided the activities in the largest categories of religious communities in the spiritual, educational, charitable and educational spheres of Christians' life. The spiritual and creative realization of the protestant composers such as Kazymyrskij A., Bychkovskij S. occurred in the community.

The rich spiritual potential of Rivne evangelical Christians church made it possible to develop different areas of service, to take care of communities in surrounding villages and educate young ministers who during the interwar period and the decades after became the leading figures of Protestantism not only in Ukraine but around the world.

Despite the difficulties that Rivne evangelical Christians faced and which were connected primarily with the consolidation under the conditions of the Poland state, for which the late Protestant denominations were new and little – known phenomenon. Nevertheless we can state that in 20-30 years of the XX century the Rivne Church of Evangelical Christians experienced its heyday that would occur again in other measures at the end of XX – XXI century.

Key words: evangelical Christians, interwar Poland, religious community.

Відзначення 500-ліття Реформації в Європі, а також активізація сучасних протестантів в Україні актуалізують вивчення поступу цієї гілки християнства. На тлі досліджень протестантизму загалом доцільно звернути увагу і на мікросторію цього релігійного напрямку, зокрема, на минуле окремих релігійних громад, що з одного боку, носили характерні риси своїх конфесій, а з іншого – мали власну унікальну історію. До таких належить одна із найдавніших і найчисельніших протестантських спільнот Волині – євангельські християни м. Рівного.

Щоб відтворити минуле релігійної громади, ми звернулися до праць дослідників (Л. Галухи, Т. Вишневського, В. Домашовця, Л. Шендеровського, К. Беднарчика, М. Подворняка та ін.), публікацій у періодичних виданнях («Свічник», «Ewangeliczny chrześcijanin», «Післанець правди» та ін.) та документальних джерел із державних, церковних і приватних архівів.

Початок ХХ ст., коли з'явилися перші євангельські християни у Рівному, був характерним стрімкими суспільними змінами. Революції, Перша світова війна, боротьба за вплив на українських територіях різних політичних сил, часті зміни влади – все це відображалось на житті волинян, у тому числі мешканців Рівного і навколишніх сіл. Бурхливий нестабільний час спонукав людей до духовних пошуків, до сподівання на Бога і Його захист, що породжувало інтерес до читання Біблії. Одним із результатів постійної міграції населення стало стрімке поширення різноманітних ідей, в тому числі й євангельського вчення. Багато українців, повернувшись із війни, привезли із собою книги Нового Заповіту чи Біблії, а також євангельські переконання.

Польська влада пояснювала поширення євангельського християнства у Рівному та навколишніх селах таким чином: «Секта існує на території гміни від часу світової війни, тобто від 1914 р. У час війни по селах гміни були розквартировані війська російської армії, серед військових осіб були агітатори, які вели агітацію за вступ до секти. Найперше агітатори мали успіх у с.Шпанів, а потім в інших селах гміни, що знаходилися ближче до міста Рівного: Дворець, Тютьковичі, Басів-Кут, Золотів, Городок та ін» [9]. Ключовою ж подією в історії євангельських християн Рівного, пов'язаною із Першою світовою війною, стало перше хрещення.

Оскільки Рівне було прифронтовим містом, тут було багато військових із різних куточків Російської імперії, серед яких виявилися і протестанти. Є згадки про трьох євангельських віруючих військовослужбовців, Попова з Тамбова, Суховія із Сибіру та Стасюка із Житомирщини, які у цей час були в Рівному. Саме Федір Попов 16 грудня 1916 р. охрестив перших євангельських християн у місті. Відомо, що серед них були Устим Біліца, Гнат і Володимир Гусаруки, Гаврило Швець, родина Цильів зі Шпанова та ін. Дата першого хрещення стала часом заснування євангельської громади в Рівному [14].

Віруючі потребували приміщення для проведення богослужінь. Таке місце знайшлося у членів церкви Еміля Поспеха та його дружини Анни, які проживали в районі міста, який називався «Цегельня», по вул. Окоповій, 8 (тепер вул. Нечая). Е. Поспех (1871 р.н.) за національністю був чехом, працював різником, мав свою лавку [7, арк. 7, 23]. На жаль, богослужіння у приміщенні Е. Поспеха не тривали довго, оскільки царська жандармерія їх заборонила. Довелося зібрання проводити таємно в маєтку чеха Яна Зіха в Золотіві. Він був одним із

найзаможніших чехів на Волині, оскільки володів 50 гектарами землі, на десяти з яких вирощував хміль. Звідси й назва, яку згадує Устим Біліца, – хмільник⁴: «Розійшовшись в різні сторони, збираємося за містом в Хмельнику... і над Хмелем знову лине наша пісня: «За Евангельскую веру, за Христа мы постоим». Через якийсь час знову збираємось на цегельні...» [16, с. 9].

1920 р. громада евангельських християн винаймала велике приміщення на другому поверсі будинку по вул. Гандльовій (тепер вул. Базарна, 9). Збираючись у людному місці у центрі Рівного, евангельські віруючі почали більше привертати до себе увагу. [16, с. 9].

1921 рік приніс зміни як у суспільне життя Волині, так і в життя евангельських віруючих у Рівному, яке значною мірою залежало і від політики держави щодо протестантів і від можливості налагодити взаємозв'язки з одновірцями та організувати свою діяльність. Це були складні та суперечливі, і водночас результативні часи для розвитку протестантських спільнот. З одного боку, польська держава, до складу якої ввійшла значна частина Волині, проголошувала віротерпимість, а з іншого привілейоване становище відводила католицькій церкві. До того ж протестантські громади часто розвивалися в середовищі православного населення, часто вороже налаштованого до іновірців. Все ж, міжвоєнне двадцятиліття стало найвагомим етапом розвитку евангельських християн м. Рівного. Саме тоді відбулася структурна розбудова громади, стрімке кількісне зростання, легалізація евангельських християн польською владою.

Окрім того 1921 рік позначився кількома важливими для громади подіями: початком діяльності в Рівному Барбіканської місії поширення християнства серед євреїв та початком служіння в громаді пресвітера Олексія Ничипорука й утворенням Союзу евангельських християн Волині.

Діяльність Барбіканської місії в Рівному пов'язана з іменем Петра Городища (1884 р.н.), єврея, який прийняв хрещення у баптистській церкві Одеси [26]. 1921 р. П. Городищ оселився в Рівному, і поступово почав налагоджувати місіонерську роботу серед євреїв, які склали майже 70% населення міста [18]. Невдовзі місіонер налагодив співпрацю з англіканською Барбіканською місією поширення християнства серед євреїв, центр якої знаходився у Лондоні, і відкрив у Рівному її філію. Оскільки у місті була громада евангельських християн, то П. Городищ приєднався до неї задля спільної місіонерської роботи серед євреїв і українців.

Місіонер винайняв будинок по вул. 3 Травня, 77 (тепер – вул. Соборна), де проживали і його співробітники. На другому поверсі будинку була зала на 500 місць, бібліотека духовної літератури різними мовами, де також продавали книги. У залі містилася кафедра, орган, місце для хору [30, с. 112]. Саме тут і відбувалися богослужіння громади евангельських християн у Рівному, оскільки та була занадто бідною, щоб винаймати власне приміщення [1, с. 17-18].

Оскільки у цей період життєдіяльність церкви евангельських християн у Рівному біла тісно пов'язана із місіонерством серед євреїв, на стінах зали знаходилися біблійні тексти російською, польською та єврейською мовами, проповіді також були розраховані на українську, і єврейську аудиторію [23]. У цьому ж будинку відбувалися групи вивчення Біблії, на які приходила єврейська й українська молодь. Заняття проводили Петро Городищ і Йосип Фаянс, обидва – високоосвічені, красномовні промовці, які володіли кількома мовами і добре знали Біблію [30, с. 112 – 113].

П. Городищ користувався особливою довірою евангельських християн, про що свідчить те, що він входив до числа делегатів від рівненської громади на з'їзді евангельських християн і баптистів у Бресті 1923 р.

1921 р. до громади евангельських християн приєднався Олексій Ничипорук, молодий, але обдарований лідер і досвідчений проповідник, який став пресвітером церкви в Рівному. Відомо, що цього року він уже здійснював у Рівному хрещення [11]. Сприяючи духовному й організаційному утвердженню громад евангельських християн на Волині, які опинилися в умовах нової держави Олексій та його брат Макарій Ничипоруки 1921 р. скликали з'їзд представників громад евангельських християн. Метою з'їзду було утворення Союзу евангельських християн на Волині, налагодження взаємозв'язків і взаємодопомоги серед одновірців. На з'їзд було запрошено представників 19 громад евангельських християн [8].

Осередком, навколо якого гуртувалися евангельські громади стала спільнота евангельських християн у Рівному, яка на початку 20-х років стала найчисельнішою не лише на Волині, а у всій Польщі. Відомо, що ще 1920 р. хрещення в Рівному проводив проповідник Марусич, котрий охрестив біля 100 осіб [4; 17, с. 26]. А 1923 р. хрещення взагалі відбувалося двічі, влітку і восени, коли членами церкви стало 209 осіб [27, с. 5]. Станом на червень 1923 р. громада евангельських християн у Рівному нараховувала 430 членів.

Духовні лідери евангельських християн всіляко намагалися посилити позиції своєї спільноти в умовах католицької держави та православного оточення. Для цього необхідно було вести об'єднавчі процеси із громадами баптистів. 7-10 червня 1923 р. на з'їзді у Бресті було створено Об'єднання слов'янських громад евангельських християн і баптистів у Польщі (з 1925 р. – Союз слов'янських громад евангельських християн і баптистів у Польщі) з центром у м. Варшаві. До об'єднання увійшла і рівненська громада, а її лідери обійняли ключові позиції у новоствореній структурі.

Відмінності евангельських християн і баптистів, які полягали, здебільшого в питаннях церковної організації, спонукали обидві протестантські конфесії до глибшого осмислення своїх віровизнанневих позицій і особливостей християнського життя. Евангельські християни мали демократичніший релігійний інститут та дисципліну, тоді як у баптистів була жорстка регламентація внутрішнього життя громад. У евангельських християн обряди хрещення, хліболамання, шлюбу за дорученням громади міг здійснювати рядовий член церкви, а у баптистів обрядові дії виконував лише офіційно обраний громадою і висвячений пресвітер. Вирішальну роль в організаційних

⁴ Ян Зіх загинув у 1919 р. від рук більшовиків. Див.: Zich Miroslav. Pěstování chmele na Volyni a v Čechách. – Liberec, 2012. – 204 s. – S. 26, 185 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.sevp.eu/downloads/P%C4%9Bstov%C3%A1n%C3%AD_chmele.pdf

питаннях євангельських християн відігравали загальне зібрання та церковна рада, а пресвітер здійснював не наглядацьку, як у баптистів, а виховну функцію [20; 2].

З урахуванням вище викладених позицій, на з'їзді 1923 р. було вирішено, що молитву над новонародженими та покладання рук на охрещених громада здійснює за власним вибором і способом. Стосовно питання про шлюб і євхаристію з'їздом було визначено, що їх, як і інші обряди, має звершувати уповноважений від громади, якого перед тим бажано висвятити. У той же час було наголошено, що за відсутності спеціально висвяченої особи духовні треби може виконувати обраний громадою член церкви ще до рукопокладення. Участь у хліболаманні, за рішенням з'їзду, повинні були брати ті, хто охрещений у дорослому віці [19, с. 232 – 234].

Наголосимо, що віруючі в Рівному були євангельськими християнами. Для них було і залишалося після об'єднаного з'їзду характерним те, що часто священнодії або релігійні треби виконували не рукопокладені пресвітери, а уповноважені громадою члени церкви. Щоправда, відомо, що 1924 р. пресвітера Олексія Ничипорука було рукопокладено [17, с. 161 – 162]. Водночас Гнат Гусарук і Устим Біліца, маючи уповноваження від церкви, здійснювали хрещення, хліболамання, похорони, молитви над новонародженими. Переважно вони робили це у невеликих громадах, де ще не було досвідчених служителів. Відомо також, що рівненський проповідник Петро Троян 1938 р. здійснював вінчання Аркадія Мулька, а також рукопокладав його на служіння [15]. Такі традиції євангельських християн зберігалися в церкві ще довго навіть після останнього об'єднання із баптистами у 1944 р. Саме така особливість церков євангельських християн дала їм можливість вижити в радянський час, адже коли влада, аби знищити церкву, усувала пресвітера, то його функції виконував уповноважений громадою служитель, і церква діяла й далі.

Зауважимо на деяких особливостях священнодій євангельських християн на Волині й у Рівному зокрема. Фотографії міжвоєнного періоду демонструють, що охрещувані одягали білий одяг, а той, хто звершував хрещення – чорний. Ця дія була символічною, зрештою як весь обряд хрещення. Служитель, який здійснював цю священнодію символізував гробаря, що опускаючи людину у воду, ніби то хоронив її для попереднього гріховного життя. Підймання з води знаменувало відродження до нового життя, яке людина бажала провести у чистоті. Хліболамання у церквах євангельських християн здійснювали не систематично, а на великі свята, або у визначену громадою неділю [13].

Щодо молитов над новонародженими, то їх переважно проводили не в молитовному будинку, а домашніх умовах, у присутності родини. Здійснювали такі обрядодії дякони чи інші уповноважені церквою служителі.

Обряд шлюбу часто відбувався у будень, щоб у неділю не відволікатися на весільні клопоти. У середині 30-х років у євангельських християн Волині з'явилася традиція, можливо навіть це була постанова Союз слов'янських громад євангельських християн, за якою наречена не повинна була одягати фату, як це робили православні чи світські молоді [28, с. 33]. Дівчина могла вбиратися в хустину, шарф чи капелюшок білого кольору.

Вірочення та біблійні знання закріплювалися у свідомості віруючих шляхом навчання під час богослужінь та спеціальних заходів. Першою сходинкою у системі духовного виховання була недільна школа. Духовне виховання дорослих відбувалося на спеціальних духовно-просвітницьких заходах: конференціях, біблійних курсах. Оскільки рівненська громада була осередком життєдіяльності євангельських християн, то тут такі навчання проходили часто. Перші біблійні курси відбулися ще 1922 р. під проводом О. Ничипорука та П. Городища [12, с. 17].

Для задоволення богослужбових потреб громада євангельських християн утворила хор, яким керували Авдій Воробей, Артем Казимирський, Петро Бахур, Сергій Бичковський. Вони не лише займалися музично-хоровою діяльністю у Рівному, а здобувши відповідну освіту, організували регентські курси у протестантських громадах Волині й Полісся. Окрім того А. Казимирський та С. Бичковський виявилися талановитими композиторами, твори яких залишаються актуальними і в сьогоденнішому репертуару духовної музики протестантів [3].

Молодіжний гурток, що діяв при громаді, об'єднував молодих людей від 16 до 35 років і займався виховною, просвітницькою, євангелізаційною та добродійною діяльністю. У 20 – 30-х роках його очолювали Володимир Гусарук, Петро Троян, Яків Козачук та ін. Про особливий потенціал, чисельну перевагу та організаторські можливості рівненської молоді свідчить те, що 1936 р. в Рівному відбувся Другий зліт молоді євангельських християн у Польщі (перший – у Луцьку 1934 р., третій – у Малеві 1937 р.) [21].

23 березня 1924 р. у Рівному було утворено перший на Волині гурток жінок-євангельських християнок [25]. Лідера цього гуртка Олександрю Куценко 1933 р. обрано керівником жіночого відділу при Союзі слов'янських громад євангельських християн у Польщі [27, с. 275]. За її сприяння такі ж гуртки впродовж наступних років було утворено у Довгому, Більові, Городищі, Пісникові, Воротневі, Малеві, Луцьку, Сарнах та ін.

1926 р. євангельські християни у Рівному розпочали процес реєстрації громади у державних органах влади. Згідно законодавства міжвоєнної Польщі на території Волинського воєводства залишався в силі Іменний Вищий Указ від 17 жовтня 1906 р. Російської імперії, який давав підстави для легального існування протестантських громад [5; 6].

Прохання про реєстрацію громада євангельських християн у Рівному подала 23 лютого 1926 р. Окрім того згідно вимог було подано список керівників громади (пресвітер і дякони), членів ради громади та список 50 повнолітніх членів церкви [7, арк. 1 – 4 зв.]. Відповідно до цих документів, пресвітером церкви був Олексій Ничипорук (39 років), дяконами – Гнат Гусарук (61 рік) та Михайло Максютинський (26 років), членами ради – Олексій Ничипорук (39 років), Авраам Черначук (35 років), Василь Гейда (33 роки), Павло Бахур (40 років), Михайло Максютинський (26 років), Еміль Поспех (56 років), Архип Шкурський (50 років).

За вказівкою рівненської повітової влади поліційні постерунки у Рівному та навколишніх селах перевіряли наявність і благонадійність тих людей, чиї імена були внесені до кожного зі списків [7, арк. 5 – 19 зв.].

Зрештою 13 липня 1926 р. рівненське староство наказало поліційному постерунку «викликати Ничипорука, щоб подав новий список, який потрібно долучити до справи, оскільки попередній список членів громади знищено» [7, арк. 22]. Після цього відбувалася повторна перевірка тих осіб, чиї імена були внесені до списку. Усе це яскраво демонструє спосіб затягування справи реєстрації громади. 29 квітня 1927 р. громада вдруге подала заяву на реєстрацію разом із відповідним списком членів церкви. Однак і на цю заяву не отримала відповіді. Третє звернення датується 23 серпня 1927 р. [7, арк. 42 – 44 зв.]. Лише після цього 16 вересня 1927 р. визнаннева гміна євангельських християн у Рівному, яка нараховувала 246 членів, була зареєстрована владою воєводства [10].

В архівних документах, що стосуються процесу реєстрації громади євангельських християн у Рівному знаходимо три списки членів церкви, перший із них – той, котрий за словами повітової влади виявився «знищеним», другий список було пошкоджено – втрачено один аркуш, де було написано імена 12 осіб і третій список, завірений нотаріусом і долучений до третьої заяви [7, арк. 34 зв. – 39]. Затягування процесу реєстрації громади було характерним явищем у ставленні місцевої влади до протестантських спільнот.

1927 р. громада завершила будівництво дому молитви по вул. Шпитальній, (тепер вул. Дворецька, 41) [22]. Відтоді там почали відбуватися різноманітні заходи євангельських християн міжвоєнної Польщі. Впродовж наступних років у Рівному відбулося 12 місійних нарад і засідань комітету союзу, 6 загальнопольських з'їздів та чимало регіональних заходів [27].

27 травня 1935 р. у Рівному відбулося велелюдне зібрання міжконфесійного характеру, участь у якому взяли протестантські лідери з м. Кесвік (Англія), а також та др. М. Прайс – почесний секретар Міжвизнаневого протестантського комітету. Названа міжконфесійна спілка була утворена 22 – 26 травня 1935 р. на з'їзді євангельських церков та об'єднань у Варшаві. Міжвизнанневий протестантський комітет очолював Об'єднання євангельських християн, до якого входили представники 9 протестантських спільнот. Міжконфесійне зібрання у Рівному відбувалося у домі молитви євангельських християн та в кірсі євангельсько-аугсбургської (лютеранської) церкви [29]. Такі міжконфесійні акції відбувалися у наступні роки в різних містах Польщі, в тому числі і в Рівному [19, с. 258].

Членами рівненської церкви євангельських християн були мешканці як міста, так і навколишніх сіл: Квасилів, Корнин, Дворець, Новий Двір, Басів-Кут, Тютюковичі, Золотіїв, Шпанів, Колоденка, Городок, Омеляна, Понель, Карпилівка, Караєвичі, Білів. З 1924 р. почалося утворення незалежних громад у селах навколо Рівного, мешканці яких належали до рівненської громади євангельських християн. Загалом на основі рівненської громади євангельських християн у 20-30-х роках ХХ ст. утворилися громади у Більові, Городку, Омеляні, Городищі, Колоденці, Шпанові та ін. У з поступовим відходом віруючих у ці громади вже у середині 20-х років кількість членів рівненської церкви скоротилася більш як у двічі. 1925 р. громада нараховувала 176 членів [12, с. 21 – 22; 27, с. 46].

Отже, громада євангельських християн у Рівному з'явилася у складний і суперечливий історичний період – час Першої світової війни, слідом за якою почалася українська революція. Суспільні перипетії спонукали людей шукати спокою і впевненості у Бозі, що й стало однією з головних причин стрімкого чисельного зростання євангельської громади, заснування якої датується 1916 р. У час міжвоєнного двадцятиліття її шлях пройшов від віровизнанневого формування і визнання державними органами влади до утвердження як осередка євангельської спільноти не лише на Волині, а у всій Польщі. Внутрішньоцерковна діяльність була спрямована на забезпечення духовних та соціальних потреб євангельських християн у Рівному. При громаді було створено недільну школу, систематично проходили біблійні та регентські курси, конференції для церковних служителів. Молодіжний та жіночий гуртки забезпечували активізацію найчисельніших категорій релігійної громади у духовній, просвітницькій, виховній і доброчинній сферах життя віруючих. У громаді відбувалося духовне становлення та творча реалізація протестантських композиторів А. Казимирського та С. Бичковського. Багатий духовний потенціал рівненської церкви євангельських християн давав можливість розвивати різні напрями служіння, опікуватися дочірніми громадами у навколишніх селах, а також виховувати молодих служителів, які в міжвоєнний період і наступні десятиліття стали провідними діячами протестантизму не лише в Україні, а у різних кутках світу.

Не оминали євангельських християн у Рівному і труднощі, пов'язані, передусім, із утвердженням в умовах польської держави, для якої пізньопротестантські конфесії були новим і маловідомим явищем. Попри все це, можемо стверджувати, що у 20-30-х роках ХХ ст. рівненська церква євангельських християн переживала час розквіту, який повториться в дещо інших масштабах лише наприкінці ХХ – початку ХХІ ст.

Джерела та література

1. Автобіографія Бештинарського М.В. // Свічник. – 1988. – № 4. – С. 17-20.
2. Бородинська Л. І. Становлення та розвиток євангельських християн у Польщі (1918-1939 рр.): дис. ... к.і.н.: 09.00.11 / Л.І. Бородинська / Інститут філософії імені Г.С. Сковороди НАН України. – К. 2009. – Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. – К., 2009. – 214 с.
3. Бородинська Л. Культура життя євангельських віруючих міжвоєнної Польщі // Ліна Бородинська // Богословские размышления. – 2016. – № 17. – С. 346 – 356.
4. Брат Д. Болсуновський (посмертна згадка) // Післанець правди. – 1951. – № 7-8. – С. 9-11.
5. Галуха Л. Державно-церковні відносини пізньопротестантських течій у Польщі (1918-1939 рр.) / Любов Галуха, Ліна Бородинська // Prosopon. Europejskie Studia Społeczno-Humanistyczne. - 2012. - № 2. - Str. 215-226.
6. Державний архів Волинської області, ф. 36, оп. 14, спр. 2, арк. 1–5.
7. Державний архів Рівненської області (Держархів Рівненської обл.), ф. 30, оп. 18, спр. 1140.

8. Держархів Рівненської обл., ф. 30, оп. 18, спр. 489, арк. 1.
9. Держархів Рівненської обл., ф. 46, оп. 9, спр. 1974, арк. 64-64 зв.
10. Держархів Рівненської обл., ф. 30, оп. 18, спр. 2133, арк. 79-80 зв.
11. Домашовець В. Пастор Василь Бура / В. Домашовець // Українське місійно-біблійне товариство – Об'єднання українських євангельсько-баптистських церков у ЗСА. – Моріс Плейнс: УМБТ, 2000. – С. 84.
12. Зерна пам'яті. Історія церкви євангельських християн-баптистів м.Рівного (з нагоди 100-річчя) / Л. Бородинська, Л. Шевчук, О. Крещук та ін. / Упорядник: Л. Шевчук. – Рівне: Дятлик М., 2016. – 424 с.
13. Інтерв'ю з Єфимчуком Василем Степановичем (1927 р.н., с. Колоденка, проживає в смт. Квасилів) записала Бородинська Л. І. 19.05.2016 р. – Архів ІТ «Сувій».
14. Краткое описание возникновения евангельско-баптистского движения в Ровенской области, Евангельских христиан в Ровно. Копия. Оригинал сдан в Киев 15.11. 1973 г. – Архів Першої церкви ЄХБ м. Рівного.
15. М.Д.Б. Аркадій Мулько (посмертна згадка) / М.Д.Б. // Післанець правди. – 1979. - № 7-8. – С. 38-40.
16. Пам'ятайте наставників...// Свічник. – 1996. – № 2. – С. 9 – 11.
17. Подворняк М. Небесний дім / Михайло Подворняк. – Вінніпег – Чикаго: Дорога правди, 1965.
18. Шабаровський В. Наш край очима польської статистики: перепис 1921 року / Володимир Шабаровський [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://ogo.ua/articles/toprint/2003-01-24/1920.html>
19. Шендеровский Л. Евангельские христиане. Возрожденное евангельское движение в исторической христианской церкви: исторический очерк (XIX-XX вв.) / Людвиг Шендеровский. – Торонто: Издание Канадского Союза евангельских христиан. – 1980.
20. Ярцев А. Секта евангельских христиан / А. Ярцев. 2-е изд. – М.: Издание акц. об-ва «Безбожник» тип. изд-ва «Крестьянская газета», 1928.
21. 2-gi Zlot młodziży Ewangelicznych Chrzescijan w Polsce // Ewangeliczny Chrzescijanin. – 1936. – № 3. – Str. 5-7.
22. Akt kupna-sprzedaży nieruchomości położonej w m.Równem, przy ulicy Szpitalnej pod № 39.
23. Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Zespół «Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego», sygn. 1446, str. 61-66.
24. Bednarczyk K. Historia Zborów Baptystów w Polsce do 1939 roku /Krzysztof Bednarczyk. – Warszawa: Słowo Prawdy, 1997.
25. Dział siostr // Ewangeliczny Chrzescijanin. – 1935. – № 12. – Str. 12.
26. Gorodiszcz Piotr pastor // Stowarzyszenia Szukamy Polski [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.szukamypolski.com/strona/osoba/48>
27. Księga protokołów z posiedzeń Zarządu – Komitetu Związku Ewangelicznych Chrzescijan i Baptystów. – Archiwum Rady Kościoła Ewangelicznych Chrzescijan w Polsce.
28. Księga protokołowa Zboru Ewangelicznych Chrzescijan w Kostopolu. – Архів церкви ЄХБ у м. Костополи.
29. Międzywyznaniowy zjazd w Polsce // Ewangeliczny Chrzescijanin. – 1935. – № 4-5. – Str. 20-22.
30. Wiśniewski T. Konwersje żydów na ziemiach polskich studium przypadku Misji barbikańskiej w Białymstoku 1924-1939: rozprawa doktorska / Tomasz Wiśniewski. – Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 2011.

УДК 94 (477.81) «1941/1944»

Наталія Омельчук

МІСТО РІВНЕ В УМОВАХ НІМЕЦЬКОЇ ОКУПАЦІЇ (1941-1944 РР.)

У науковій статті на основі архівних документів, матеріалів часопису «Волинь» та сучасної історіографії було досліджено процес формування органів окупаційної влади в Рівному, проаналізовано специфіку соціально-економічного життя столиці рейхскомісаріату «Україна», з'ясовано особливості культурно-освітнього та релігійного становища місцевого населення.

Ключові слова: окупація, «новий порядок», рейхскомісаріат «Україна», Рівне, трудова повинність, карткова система, шкільництво.

В научной статье на основе архивных документов, материалов газеты «Волинь» и современной историографии был исследован процесс формирования органов оккупационной власти в Ровно, проанализирована специфика социально-экономической жизни столицы рейхскомиссариата «Украина», выяснены особенности культурно-образовательного и религиозного положения местного населения.

Ключевые слова: оккупация, «новый порядок», рейхскомиссариат «Украина», Ровно, трудовая повинность, карточная система, школьничество.

The scientific article was investigated the formation of the occupation authorities in Rivne, analyzed the specific social and economic life of the capital of the Reich Commissariat «Ukraine», revealed features of cultural, educational and religious situation of the local population on the basis of archival documents, materials of the magazine «Volyn» and modern historiography.

The scientific article was investigated the formation of the occupation authorities in Rivne, analyzed the specific social and economic life of the capital of the Reich Commissariat «Ukraine», revealed features of cultural, educational and religious situation of the local population on the basis of archival documents, materials of the magazine «Volyn» and modern historiography.